

S mapou, či bez nej?

Peter Mačaj

Plešu Andrej.: *Minima moralia*.
Bratislava: Kalligram 2001, 112 s.
Preložila Jana Páleníková

Kratučké dielko rumunského filozofa a o to pútavejšie), od začiatku až do konca, o morálke a etike. Kdesi v úvode nám autor takto „minimálne“ ukáže, v čom to vlastne spočíva rozdiel, medzi týmito dvoma oblasťami: „Etika má konotáciu akademickosti a ako taká môže byť predmetom vedeckého profesionalizmu. Morálka je okolnostný aspekt etiky, osobitná etika, subjektívne prepracovanie generickej mravnosti (*Sittlichkeit*), ktorou sa zaoberá etika.“ Nuž, a odtiaľ nech sa pri našom čítaní vyberieme tam či onam, už to nepôjde bez toho, aby sme si aspoň nevdojak neujasňovali zmysel tohto „minimálne“. To, že sa tak deje, môže dosvedčiť trebárs aj to, ako sa zavše k citovaným slovám vraciame, pokrútiť si hlavou.

Pre potenciálneho čitateľa bude určite užitočné, ak sa pokúsime presnejšie lokalizovať priestor, na ktorom Plešu uvažuje o morálke. Ide vlastne o akúsi periféria, stojacu bežne na okraji záujmu turistov, orientujúcich sa pomocou plánu historického centra s vyznačenými hlavnými atrakciami. Priemerný záujemca o etiku je práve z takejto chásky. Dostane do rúk

návod – zoznam etických dominánt – pri každej sa pristaví, odfotografuje si ju a po návrate domov, môže o sebe hrdo rozprávať: to poznám, tam som bol. Použitý obraz sa nám nemusí zdať, byť celkom presným. Veď povieme si, zvládnuť Aristotelovu, Spinozovu či Kantovu etiku, to nie je vôbec málo. Tak veru, málo to nie je, no je treba sa mať na pozore, pred redukovaním celej oblasti etiky na pár do seba uzavretých etických systémov, ktoré si hravo poradia s každou svojou súčasťou. Ale čo to presne znamená, že si poradia? Ako sa to má napríklad so slobodou? Etický systém so svojimi kritériami a normami nám hovorí v podstate toto: sloboda? – určite áno, ale zodpovedne – pričom ono zodpovedne častokrát neznamená nič iné, ako „v medziach môjho systému“.

Minima moralia je ale preplnené inou slobodou, stojacou v protiklade tak k tejto spútanej, ako aj k tej odtrhutej z reťaze. Čítajúc túto knižku si opäť raz pripomíname, že zodpovednosť a sloboda sa rodia len zo skúsenosti vlastného života. Objavujú sa ako kvas jedinečného dobrodružstva, ktoré častokrát nedokáže nájsť nijakú

spoločnú reč s redukciami z kadejakých maxím. Vybrať sa s Plešom na dobrodružný výlet kdesi tam, kam by sa normálne chodiť nemalo, znamená opustiť bezpečie onoho „toto nie - tamto áno“ a načiahnuť sa po možnosti skutočnej etiky a morálky – máme na mysli takej, ktorá nehodnotí všetko vókol seba z, povedzme opevneného centra, ktorým môže byť všetko, tak systém, ako aj súbor, či zhluk kadejakých predsudkov.

Vyraziť na potulky nedržiac v rukách mapu, nemožno bez odvahy a pozornosti – lebo teraz už nebudeme kráčať vychodenými chodníkami; tade, kadiaľ sa chodí –, ale pôjdeme nebezpečným terénom pohyblivých pieskov, nezdolateľných

pohorí a nepriechodných lesov vyrastajúcich, či v okamihu sa strácajúcich priamo pred našimi očami. Nevyhneme sa ani krajinám celkom ponoreným do jaskynnej tmy, či presvetleným vábivo voňajúcim sadom. To čo nás čaká, odhodiac mapu, je neustála zmena a pohyb: kadejaké hnutia v našich postojoch, prehodnocovania a vzdávania sa našich predsudkov. Nové predsudky, tie staré predsudky ešte a ešte raz... Ale odpoveď na otázku či ide len o ďalší bohapustý relativizmus, alebo sa v tomto chaose možno o čosi oprieť, už hľadáme pri samotnom čítaní.

Autor prednáša na Katedre filozofických vied FHV UMB

V labyrinte mesta

Michal Babiak

Bogdan Bogdanovič: Sprievodca labyrintom mesta.

Vydalo Vydavateľstvo Ivana Štefánika.

Preklad Tomáš Čelovský. Bratislava 2005.

Osudy ľudí sú rôzne, no osudy intelektuálov, akoby ani neexistovali – aspoň teda nie v množnom čísle; akoby všetkých intelektuálov rozličných kútov sveta a rozličných období spájaj jednotný údel: aktívny a autonómny postoj voči skutočnosti, ktorý je veľmi často doplnený

angažovanosťou. Prípad popredného srbského intelektuála – architekta, urbanológa a spoločensky angažovaného umelca, Bogdana Bogdanoviča - nie je výnimkou: bol a zostal aktívnym svedomím nielen národného a sociálneho kolektívu z ktorého vyšiel, ale aj autoritou, ktorá má prá-

vo a povinnosť klásť otázky dobe v širšom kontexte.

Rámec spoločenského angažmánu Bogdana Bogdanoviča nesie typické znaky postoja politickej moci voči intelektuálovi: od pokusov jeho využitia až po radikálnu exkomunikáciu. Ako aktívny účastník v radoch Titovho protifašistického partizánskeho odboja, Bogdanovič mal šancu po druhej svetovej vojne pochodovať v jednotnom šíku ruka v ruke s víťazmi. No údel nekompromisného kritického autonómneho nazerania a reflektovania spoločenskej reality priniesla Bogdanovičovi dvojaké zaradenie a dvojaký postoj oficiálnej moci. Politická elita, vedomá si intelektuálnej autority tohto človeka, pokúsila sa získať si ho pre seba tým, že povolila realizáciu jeho veľkolepých pamätných i vizionárskych projektov: od pietnych architektonických pamätníkov koncentračných táborov a bitiek z obdobia druhej svetovej vojny až po jeho odvážne urbanistické projekty. Ťažko povedať, či si tá politická elita uvedomovala, že nie ona robí službu Bogdanovičovi, ale že práve Bogdanovičovo dielo je tým, čo viac prispieva k morálnemu mementu vo vzťahu k minulosti a humanistickému pohľadu do budúcnosti, než proklamované heslá politických agitátorov. Titova socialistickej Juhoslávia aj vďaka Bogdanovičovmu dielu posielala dva významné signály do sveta: že silne stojí na pozíciách anti-fašizmu a že pri úvahách o dňoch budúcich načúva aj takým intelektuálom, ktorí spájajú v sebe duch renesančného uomo universale a modernej európskej angažovanosti. Dnes s odstupom času možno iba konštatovať, že nebola to náhoda, že svoje

najžiarivejšie obdobie svetovosti Belehrad zažil v časoch, keď jeho primátorom bol práve Bogdan Bogdanovič: obdobie, keď si svetoví politici, prezidenti i korunované hlavy, umelci a intelektuáli podávali kľučky Titovho kabinetu, obdobie, keď druhá svetová premiéra muzikálu *Vlasy* a prvé zahraničné preklady Jacquesa Derridu vychádzali práve v tomto meste. Bogdanovičov projekt Belehradu ako mesta otvoreného pre súťaž názorov, poetík a koncepcií, mesta, v ktorom dominuje antické slobodné fórum, miesta, v ktorom sa dobre žije, (- ako to dnes zvyknú v reklamnom slogane propagovať seba Íri), mesta a miesta, ktoré si je vedomé praktickej neuskutočniteľnosti, no na strane druhej aj potreby nezrieknutia sa Idey ideálnej obce, Utópie či Slniečného štátu, teda tento projekt sa koncom 20. storočia deštruoval do svojej negácie. Bola to znova politická moc, ktorá vytvorila nový rámec životného sveta, v ktorom vyprchala myšlienka liberalizmu v sociálnom rámci a nahradila ju myšlienka nacionálnej homogenizácie. Otvorené a tolerantné belehradské prostredie sa v novom režime zmenilo na uzavretý priestor nedotiahnutého projektu. Do dvojmiliónového mesta pribúdali utečenci z Bosny a Chorvátska, vojnoví zbehovia, a frustrovaní nešťastníci. Vo všeobecnej nespokojnosti terčom útokov sa, tak ako vždy, stal ten, kto dopredu upozorňoval na chybné kroky novej moci. Bogdan Bogdanovič sa veľmi rýchlo z uznávaného mudrca a proroka stal štátnym nepriateľom číslo jeden. Lebo bol to práve on, kto vo svojich politických esejach dvíhal prst a poukazoval, kde je prameň súčasnej biedy a aká je cesta uzdrave-

nia (knihy *Glib i krv*, 2001 – *Závoz a krv*). No v dobách chaosu a hrmenia diel hlas intelektuála nepočut – hocijako by silno volal.

Vo vojnových hrôzach po roku 1991 Bogdan Bogdanovič prežil dvojaký exil: intelektuálny a ľudský. Ako človek tvorca, stavitel' miest, homo faber v tom najušľachtilejšom význame, bol silne deprimovaný zabíjaním a deštrukciou, ktorá sa rozvírila na území bývalej Juhoslávie. Zabíjaním ľudí a – zabíjaním miest. „Civilizovaný svet skôr či neskôr pokrčí ľahostajne plecami nad našim vzájomným vraždením. Čo iné by mal urobiť? Ale ničenie miest nám nikdy nezabudne. Budeme, a to práve my – srbská strana v konflikte, figurovať v pamäti sveta ako ničitelia miest, ako novodobí Huni. Zhrozenie západného človeka je pochopiteľné. Veď on už viac storočí ani etymologicky nerozlišuje pojmy „mesto“ a „civilizácia“. Nezmyselné ničenie miest teda nemôže, nevie chápať inak ako manifestačnú, násilnícku vzburu proti najvyšším hodnotám civilizácie.“ (*Rituálne zabíjanie miest*) Iná tvár dosahu vojnového konfliktu na mesto sa podľa Bogdanoviča prejavuje vnútornou deštrukciou mesta, kde práve v tom enormnom prísune utečencov, zbehov a nového mestského obyvateľstva z vojnového donútenia vidí nastávajúci problém deštrukcie mestskej identity: „Nie, nemyslím si, že sa pod hradbami Kalemegdanu zjavia nejakí noví, iní, cudzí ničitelia. Bojím sa, a je mi smutno, že to musím povedať, naši veľmajstri ničenia. Mestá sa totiž nemusia ničiť len zvonku a fyzicky, ale možno ich rozkladať aj znútra a duchovne. A tento variant je oveľa istejší. Silou zbraniť sa nám

dobyvatelia vnútra za našich spoluobčanov... A preto, keď hovoríme o Inom Srbsku, moja hlavná starosť je: ako zachrániť tú trošku zachovanej urbanity a nedovoliť, aby nás „poopičili“ opice.“

Cynizmom osudu a politiky, obavy Bogdana Bogdanoviča boli zbytočné: práve tí „naši veľmajstri ničenia“, ako ich sám nazval sa postarali o to, aby sa Bogdanovičov životný svet v Belehrade stal pre neho neznesiteľným: každodenné ataky a hrozby fyzickou likvidáciou prispeli k tomu, že bývalý primátor Belehradu musel opustiť svoje mesto a odísť do exilu. Osud intelektuála sa takto naplnil vo svojej najradikálnejšej, no pritom starej a osvedčenej podobe: od starobylého gnómického úslovja Doma prorokom nebudeš, cez Komenského a Einsteina až po dnešok. Nový domov mu otvorene poskytla Viedeň, kde nachádza svoju reafirmáciu a impulzy k novému začleneniu do európskeho intelektuálneho kontextu. Bogdanovič bol uznávanou európskou urbanologickou, architektonickou a intelektuálnou autoritou aj pred svojim príchodom do Viedne – svedčia o tom početné vydania jeho diel a uznania v medzinárodnom kontexte. No zdá sa, že aj tento fatálny exil priniesol aj iné než trpké ovocie. Pohľad na Balkán zo stredoeurópskeho zorného uhla vždy bol poznačený exotickou recepciou, často s príchutou dešpektu a barbarstva. Bogdanovičov príchod do Videne zmenil optiku: urobil ho jedným z nás, priblížil nám ho a my si ho postupne osvojujeme. Hovorím postupne, lebo zdá sa, že toto naše slovenské intelektuálne prostredie stále nevie doceniť s človekom akého formátu má do činenia

v prípade Bogdana Bogdanovića. Zdá sa, že povrchnosť a absencia ducha, ktoré sa stali pečaťou našej doby, nebezpečne zachvátili aj tak tenkú vrstvu slovenskej inteligencie. Preto je priam fascinujúce s akým oduševnením a vnútorným zanietením predstavuje tohto posledného renesančného človeka Vydavateľstvo Ivana Štefánika, spolu so svojim dvorným prekladateľom zo srbčiny Tomášom Čelovským. Dva knižné tituly *Mesto a démoni* a *Sprievodca labyrintom mesta* nemožno vnímať inak ako edičné činy, ktoré napriek vlažnému záujmu súčasnosti, docenia zrejme iba dejiny. Posmelujúci a za pravdu dávajúci tejto konštatácii je fakt, že sa v slovenskom prostredí predsa len podarilo vytvoriť intelektuálne milieu, akýsi Bogdanovičov bratislavský kruh, na čele s Miroslavom Marcellim, Samuelom Abrahámom, Milošom Maličevićom, Štefanom Šlachtom a spomínaným vydavateľom Ivanom Štefánikom, vďaka ktorým prebieha vzácna diskusia s týmto srbským Viedenčanom.

Kým kniha *Mesto a démoni* (2002) obsiahla výber z Bogdanovičových urbanologických a kulturologických esejí, zatiaľ *Sprievodca labyrintom mesta* (2005) je skutočným labužníckym textom – je súborom heslovitých esejí, zameraných

na najširšiu problematiku života a smrti mesta. Bogdanović sa tu predstavuje ako optimistický skeptik, respektíve pesimistický vitalista: fascinuje ho fenomén mesta ako základnej civilizačnej entity, ktorá prechádza osobitnými metamorfózami k vlastnej deštrukcii, ale aj mystickému zmŕtvychvstaniu. Kategórie tejto Bogdanovičovej fenomenológie mesta (ako identita mesta, hranice mesta, mestské povedomie, mestský národ, hradby mesta, mesto a kozmogónia atď.) majú v sebe šarm aristokratického encyklopedizmu a humanistického erudizmu. So sebevlastnou iróniou Bogdanović je usmievavým smútiacim svedkom života posledných polisov a zrodzenia prvých novodobých megapolisov a nekropolisov. Budoval pamätníky ako memento druhej svetovej vojny a dožil sa, že v tých istých mestách na konci 20. storočia prebiehala nová apokalypsa. Jeho pamätníky zničených miest a vyvraždených obyvateľov boli nechceným zrkadlom pre súčasných veľmajstrov ničenia. Vo Viedni našiel aj Zem zasľúbenú, ale aj svoj duchovný Patmos: tu prorocky píše o našej apokalypse, ktorá sa začala dnes.

Autor je estetik a vysokoškolský pedagóg

Daniel Fischer: Objavená architektúra